

2008 Yılı Ekonomik Beklentileri Şubat 2008

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
İstanbul Üniversitesi, İşletme Fak.

Özet

2007 Yılında Türkiye’de enflasyon hızlanmış, işsizlik artmış, yatırımlar azalmış, bütçe açığı fazlaşmış ve ekonomik büyüme hızı yavaşlamıştır. Bu gelişmelerde kuşkusuz 22 Temmuz Milletvekili seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçiminin etkisi olmuştur. 2008 Yılı tahminlerine gelince, GSMH’da artışın %4 seviyesinde kalacağı, enflasyonun %7 dolayında gerçekleşebileceği, Bütçe giderinin 225 milyar YTL, gelirinin ise 205 milyar YTL dolayında olabileceği, yılsonu USD kurunun 1.50 YTL seviyesine yükselebileceği tahmin edilmektedir. Bu tahminler bu incelemeyi yapanın tahminleri olup, devletin tahminlerinden az da olsa farkı vardır. Borç tahminleri ise şu şekildedir: 2007 yılı dış borç tutarı olan 221,7 milyar USD’nin 2008 yılında 245,0 milyar USD’ye, 2007 yılında iç borç tutarı olan 212,7 milyar USD’nin 210,0 milyar USD dolayında gerçekleşebileceği tahmin olunmaktadır. Devletçe 2008 yılında öngörülen dış alım ve dış satım rakamlarına yakın gerçekleştirmeler beklenmekte olup, 190 milyar USD dışalım, 120 milyar USD dış satım öngörülmektedir. Buna göre dış ticaret açığının 70 milyar USD, cari işlemler açığının da 50 milyar USD dolayında olacağı tahmin edilmektedir.

Anahtar sözcükler: Ekonomik göstergeler, 2007 yılı gerçekleştirmeleri, 2008 beklentileri.

Abstract (Economic Expectations for 2008, February 2008)

In 2007, in Turkey, the inflation increased rapidly, the unemployment became higher, the investments decrease, the budget deficit grew and the growth slowed down. Certainly, the 22nd July parliament elections and the elections of the President of Republic had important effects on these developments. According to the 2008 estimations, the increase in the GNP will be 4%; the inflation growth will be 7%, the budget expenditures will be 225 billion Turkish Liras, when the budget income will be 205 billion Turkish Liras and finally the end year price of Dollar will be 1.5 Turkish Liras. These estimations belong to the researcher and they are little different from the governmental estimations. About the estimations on debts, the amount of foreign debt as 221.7 billion USD in 2007 will increase to 245.0 billion USD, when the amount of domestic debt as 212.7 billion USD in 2007 will increase to 210.0 billion USD. 190 billion USD import value and 120 billion USD export value are estimated and these estimations are close to the governmental estimations of 2008. Accordingly, the estimation for foreign trade deficit is 70 billion USD when the current account deficit is estimated to be 50 billion USD:

Key Words: Economic indicators, 2007 accruals, expectations for 2008.

2001’deki büyük ekonomik bunalımı izleyen beş yıllık (2002-2006) dönemde ekonomimiz, yılda ortalama %7,46 oranında ve toplam olarak %37,3 oranında büyümüştür. Ancak, 2007’deki büyüme hızımızın % 4,4’e düşmüş olacağı, Maliye Bakanlığı tarafından tahmin edilmiştir.

2007’den önce gelen altı yılın ortalama büyüme hızı %6,9 olmuştur. Dünya ülke-

lerinde elde edilen büyüme hızlarının üstünde ve oldukça yüksek bir hızdır. Bu altı yıllık ortalama büyüme hızı, Çin ve Hindistan’ın son yıllarda elde ettiği %10 civarındaki büyüme hızlarının altında, fakat dünyanın birçok ülkesinde elde edilenlerin üstündedir.

Bu büyüme hızı, aynı zamanda ülkemizin 1963’te uygulanmaya başlanmış olan

“Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1963-1967)”ndan beri özlemine duyduğumuz yıllık reel büyüme hızı olan %7’ye yakın, ama ülkemizin 1950’den beri gerçekleştirebildiği ortalama büyüme hızı olan %4,5’tan oldukça yüksektir. Karşılaştırılabilir ülkelerden, örnek olarak komşumuz Yunanistan, 1950’den beri, yıllık yüzde 7 oranındaki büyüme hızı ile 1950’deki kişi başı gelirini (128 ABD Doları),¹ 2006’da 33 bin dolara,² 2007 için tahmin edilen 35 bin dolara yükseltebilmiş olduğu halde ülkemiz, aynı kişi başına gelir (128 ABD doları) düzeyinden, 2006’da ancak 5300 dolara (ve 2007’de tahmin edilen 5550 dolara) yükseltebilmiştir.

Bu dönemde görülen ekonomimizdeki büyük dalgalanmalar, verim artışlarındaki düşüklük ve yüksek enflasyonlar, ülkemizin yüksek büyüme hızlarını uzun sürelerde korumasına izin vermemiştir. Bu geride kalmanın türlü nedenleri geniş araştırmalara ve çalışmalara konu olmaktadır.³

Çifte seçim yılı olan 2007’de büyüme hızı düşmelerinin en önemli nedenlerinden olan enflasyon, yeniden başkaldırma başlamıştır. Tüketici fiyatları indeksinin 2002’deki %29,7’lik düzeyinden, 2005’te %7,7’ye kadar düşürülmesinden sonra indeksin 2006’da %9,7’ye ve 2007’de hedefin (%4) iki katına, %8,4’e yükselmesi iyi olmamıştır. Merkez Bankası’nın 2008 hedefi %4, dalgalanma beklentisi %2-6 aralığındadır. Uygulanmakta olan 3 yıllık ekonomik programın temel hedeflerinden biri, kıpırdanmaya başlamış enflasyon hızlanmasının kontrol altına alınmasıdır. İlgili bölümde konu, daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. (Tablo II)

2007’de son bulan 7 yıllık hızlı büyüme döneminin ortaya koyduğu en önemli ekonomi politikası sonucu, enflasyon düştükçe, büyüme hızının yükselmiş olmasıdır. 2006 sonuna kadar 3 çeyrek yıl boyunca sürdürülebilir yüksek büyüme hızı, enf-

lasyonda küçük bir artış yüzünden, yılın başında yüksek bulunan büyüme hızlarından, yılın son çeyreğinde %1,5 oranındaki bir yıllık hıza düşmüştür. 2007’deki büyüme hızımızın %4,4’e düşmesinin en önemli nedenlerinden biri, enflasyondaki hızlanma olmuştur.

Burada açıklanacak 2008 beklentileri, gelecek yılda enflasyonun daha da hızlanacağını göstermektedir. Konu aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak burada önce, aşağıdaki tahminlerin temel varsayımlarının tespit edilmesi ve sunulması uygun olacaktır.

1. 2007’nin sonuna doğru, dünya finansal pazarlarında büyük bir olumsuz gidiş, ülkelerin büyüme hızlarında önemli yavaşlamalara, büyük şirketlerden bir çoklarının büyük zararlara uğramalarına, faizlerde yükselmelere neden olmuştur. Ekonomik yavaşlama ve finansal pazardaki krizin boyutları Şubat 2008’de tam anlamıyla ortaya çıkmamıştır. Bugüne kadar birkaç kısa süreli dalgalanma dışında bu dünya krizi, henüz ekonomimizi fazla etkilememiştir. Bu etkinin boyutlarını şimdiden tahmin etme olanağı yoktur. Ancak, önemli varsayımlarımızdan biri, dünyanın gelişmiş ekonomilerinde alınan gevşetici para politikaları önlemlerinin etkili olacağı ve kötü gidişi kontrol edebileceği beklentisidir. Finansal bunalım derinleşerek, tüm ekonomilerde uzunca süreli üretim düşüklükleri ve işsizlikler yaratınca buradaki tahminlerin gerçekleşmesi zorlaşacaktır. Böylece, bu bildirinin temel varsayımlardan biri, dünya ekonomilerinin büyüme ortamında kalmasıdır.⁴
2. 2007’de, ülkemizde enflasyon hızlanmış, işsizlik artmış, yatırımlar azalmış, bütçe açığı artmış ve ekonomik büyüme hızı çok düşmüştür

¹ The “ Economy of Turkey”, John Hopkins Press, 1951

² www.greece.com

³ Oktay Yenal, “Görünen Köyün Kılavuzu”, İktisat, İşletme ve Finans Yayınları, Ankara, Mayıs 2002, Ankara.

⁴ Batı ülkelerindeki bir çok ekonomi yayını, son 3-4 aydır bu konuda geniş bilgilerle doludur. Örnek olarak, ünlü FORTUNE Dergisi’nin 4 Şubat sayısına başvurulabilir.

Bu bozulmada yıl içinde yapılan 22 Temmuz milletvekili seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçiminin önemli etkisi olmuştur. 2009 baharında da yerel seçimler olacaktır. Üç yıla uzanan seçim ortamı ve ilk sonuçlar, siyasal ve sosyal yaşantımızda büyük çalkantılar yapacağına benzetilmektedir. İktidarın, Anayasa'nın laiklik temelini aykırı biçimde, dini inançları ve kuralları, açıkça ve sınır tanımadan siyasal amaçlar için kullanması, toplumda huzur ve güveni sarsmaktadır. Bu nedenle, 2008'de toplum huzurunun bozulması ve bunalım ölçülerine ulaşmasını tahmin etmekle birlikte, yıl boyunca toplum huzurundaki bozulmanın, ekonomimizdeki ekonomik büyüme hızını tutacak kadar kontrol edilebileceği varsayımı yapılmıştır. Siyasal ve sosyal kargaşa, ekonomiyi küçülme ortamına itecek kadar şiddetlenirse, buradaki tahminlerin gerçekleşme olanağı yoktur. Buradaki tahminler, ekonomi yıllık %3-4 oranında büyüyebilirse geçerliliğini koruyacaktır.

3. 2007'de ekonomimizin döviz açığı (cari işlemler açığı) Milli Gelir'in %9,2'sine kadar yükselmiştir. 2008'de açığın biraz daha artması kaçınılmaz olacaktır. Dünya finansal pazarlarının yukarıda özetlenen koşulları, açık finansmanı için dünya finansal pazarlarından kaynak bulmayı zorlaştırmış ve fiyatını yükseltmiştir. Zor ve maliyeti yüksek olmakla birlikte, artan döviz açığının dış borçla finanse edilmesinde fazla güçlük çekileceği, buradaki tahminlerin temel varsayımlarından biridir. Bu alanda dış finansmanın sağlanmasında ve maliyetinde ortaya çıkabilecek büyük olumsuzluklar, gerçekleştirmelerde aşırı sapmalar yaratabilecektir.
4. Ülkemiz son yıllarda "dalgalı (düşük) kur-yüksek faiz" biçiminde

özetlenen bir para politikasını uygulamakta, bu politikayla, enflasyonu baskı altında tutabilmekte, bu nedenle ortaya çıkan yüksek döviz açıklarını borçlanmayla karşılayabilmektedir. 2008'de aynı para politikasının sürdürüleceği temel varsayımlar arasındadır. Bu politikanın temelden değiştirilmesi halinde tahminler geçerliliğini yitirecektir.

5. 2006'da ekonominin döviz açığı (cari işlemler açığı) 32,9 milyar dolar (23 milyar dolar olan 2005 yılı açığından %36 fazladır), 2007 açığı da 35,5 milyar dolar (2006 açığından %8 fazla) olarak gerçekleşmiştir. 2008'de bu eğilimin artış hızındaki yavaşlamanın sürdürülemeyeceğini sanıyoruz. Gelecek yıl, hızla artması planlanan dış ticaret açığına bağlı olarak artacak olan daha yüksek döviz açığının borçla karşılanması gerekecek ve bu borçlar için daha fazla faizler ödenecektir. Bu alanda ortaya çıkabilecek bozulmalar, gerçekleştirmelerde büyük oynaklıklar yaratabilecektir.

Geçen Yılın Tahminleri

Bu incelemede, 2008'deki beklentileri ele almadan önce, geçen yıl yaptığımız tahminlerin gerçekleşme durumunu sunmak, gerekli görülmüştür. 2007 başında yaptığımız yılsonu tahminlerinin gerçekleşme dereceleri oldukça iyidir. (Tablo I)

1. Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH'nin) yıllık artış hızı tahminimizdeki gerçekleşme oranı %90, sapma oranı, %10'dur. TÜİK'in büyüme hızı tahminleri, yıl boyunca değişmektedir; tablodaki gerçekleşme tahmini, son açıklama rakamıdır; yıl içinde değişebilir.
2. Enflasyon hızı tahminimizdeki sapma daha büyüktür: gerçekleşme oranı %80,0, sapma oranı %20'dir. Yüksek sapmanın nedeni, daha yüksek bütçe açığıdır. Şubat 2007'de bütçe açığının çok fazla olduğunu görmüş, ama bu yüksek

açığın, alınacak önlemlerle daha da azalacağını tahmin etmiştik. Oysa; çifte seçim yılında açık, beklediğimiz oranda azaltılamamış, bütçe açığını düşürücü önlemler fazla etkili olmamıştır: 16,7 milyar YTL olarak bütçe kanununda açıklanan açık, 13,9 milyar YTL olarak gerçekleşmiş, 2006'nın gerçekleşen açığına (3,6 milyar YTL) göre %286 artmıştır.

3. 2007 Bütçesi konusundaki tahminlerimiz, beklendiği gibi oldukça yakındır. Bütçe konusunda 204,9 milyar YTL olarak öngörülen bütçe giderleri konusundaki bizim gerçekleşme tahminimiz 200 milyar YTL, 2007 sonunda gerçekleşen tutar 203,5 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı %98,2, sapma oranı %1,8'dir. Bütçe gelirleri toplamı için, bütçede öngörülen tutar 188,2, bizim tahminimiz 190, yılsonunda gerçekleşen 189,6 milyar YTL'dir. Gerçekleşme oranı %99,8, sapma oranı %0,02'dir. Bütçe açığı konusundaki tahminlerimizin sapma oranları oldukça yüksektir: Bütçe'de öngörülen açık, 16,7, bizim tahminimiz 10,0, gerçekleşme 13,9 milyar YTL olmuştur. Tahminimizle gerçekleşme arasında %39 fark vardır; tahminimizin gerçekleşme oranı %61'dir. Yeniden belirtelim ki, 2006 yılında 3,6 milyar YTL düzeyine indirilebilmiş olan bütçe açığı, 2007 yılında %286 artarak 13,9 milyar YTL'ine yükselmiş bulunmaktadır. 2007 yılında T.C.Merkez Bankası'nın yüksek faiz, düşük kur ve düşük para arzından oluşan aşırı sıklıktaki para politikası önlemlerine rağmen, 2007'de enflasyondaki kıpırdanmanın asıl nedeni, artan bu bütçe açığıdır. 2006'da GSMH'nin %0,6'sından 3 kat artarak %2,3'üne yükselmesi, enflasyon kontrolü açısından iyi olmamıştır. GSMH oranı tahminimizdeki (%2,0) sapma oranı %15'i bulmuş-

tur. Bu bütçe uygulaması, Faiz dışı fazla hedefi (42,3 milyar YTL)'nin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Bizim Şubat 2007'de yaptığımız tahmin, bu çok iddialı hedefin tutturulamayacağı ve FDF'nin 37 milyar YTL düzeyinde kalacağı yönündeydi. Gerçekleşme, bizim tahminimizin de gerisinde 34,1 milyar YTL'de kalmıştır. Sapma oranı, %42'ye yakındır.

4. Dış Ticaret tahminlerimizde önemli sapmalar vardır. Bu yüksek oranlı sapmaların en önemli nedeni yılsonu dolar fiyatının, yılbaşında 1,4 YTL iken yılsonunda 1,2 YTL'sına düşmüş olmasıdır. Oysa biz, yılsonu fiyatının %15 artarak, 1,7 YTL'sına çıkacağını tahmin etmiştik. Buradaki sapma oranı %41,6'dır. Bunun temel nedeni, ülkedeki faiz düzeyinin, dünya ülkelerindeki faizlerin çok üzerinde olmasının yarattığı döviz girişleridir. Şubat 2007'den sonra ülkemize gelen net portföy yatırımlarının bu kadar hızlı artarak 20 milyar doları aşacağı tahmin edilememiştir.
5. Büyük ölçüde doların düşük tutulan fiyatına (YTL'nin yüksek tutulan değerine) bağlı olarak, 2007'deki dış alım hacmi, bir yıl öncekinin %19'u oranında artarak 166 milyar dolara, dışsatım tutarı da %20 oranında artarak 106 milyar dolara yükselmiştir. Bizim 2007 Şubatındaki tahminlerimiz dış alımın 140 milyar dolarda, dışsatımın da 100 milyar dolarda kalacağı yönündeydi. Bu rakamlara göre sapma oranları, dış alımda %18,5 dış alımda da %6 düzeyindedir. Ancak, bu rakamlara göre dış ticaret açığı 40 milyar dolarlık tahminimize göre %50 oranındaki sapmayla 60 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Cari işlem açığı da 30 milyar dolarlık tahminimizden %26 fazladır: 37,9 milyar dolar.

6. Yukarıdaki döviz açıkları, 2007'de iç ve dış borçlarımızı da önemli oranlarda artırmıştır: 2006'da 252 milyar YTL olan iç borçlar, fazla artmamış, 255,3 milyar YTL'de kalmış, dış borçlar da 2006 sonunda 198,3 milyar dolardan 221,7 milyar dolara yükselmiştir. Artış, kamu dış borcunda az, (65 milyar dolardan 74,1 milyar dolara), özel dış borçta biraz daha fazladır. (131,9'dan 147,6 milyar dolara) Gerçekleşen bu rakamlara nazaran iç borç toplamındaki sapma oranı %5,8, dış borç toplamındaki sapma oranı da %6,0 oranında gerçekleşmiştir.
7. Yukarıda da belirtildiği gibi, GSMH büyüme oranlarındaki sapma, %0,02 oranındadır. Kişi başı rakamlarındaki sapmalar, dolarda %4,7 YTL'sında %1,3 oranındadır.

2008 Beklentileri

Büyüme Hızı

Uygulanmakta olan üç yıllık ekonomi programının, 2008 yılı büyüme hızı hedefi, %5,5'tir; biz bu yıl büyüme hızımızın %4'te kalacağını tahmin ediyoruz. Yılbaşındaki siyasal huzursuzluğun, yükselmekte olan enflasyonun, düşmüş olan mal ve hizmet talebinin, artan işsizliğin, düşmekte olan sanayi üretim ve yatırım hızının, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini tahmin ediyoruz.

Buna göre, 2007'de 631,4 milyar YTL'ye çıkmış olacağı tahmin edilen GSMH'nın 2008'de %4 büyüyerek 700 milyar YTL'ye yaklaşacağını tahmin ediyoruz. Yılsonu dolar fiyatının 1,4 YTL düzeyine yükseleceğini ve GSMH'nın 467,2 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesini bekliyoruz.

Bu rakamlara göre, YTL cinsinden kişi başına GSMH, 9000 YTL, dolar cinsinden de 6000 doların üzerine çıkabilir. (Önceki yıllarla karşılaştırmayı sağlamak için, ülkemiz nüfusunun 74 milyona yaklaşacağı varsayımı ile eski nüfus sayımı tahminlerine göre hesaplanan bu tutarlar, nüfusunuzun 70 milyonun biraz üzerinde olduğunu açıklamış olan TÜİK'in yeni nüfus

istatistiklerine göre hesaplanınca artacaktır. 2008'de nüfus istatistiklerini düzeltceğini açıklamış bulunan TÜİK'in yeni nüfus istatistikleri gelince, hesaplamamızın yeniden yapılması gerekecektir.)

Bütçe Açığı ve Enflasyon

1990'lardaki yüksek enflasyon döneminden sonra 2005'te yıllık hızı %7,7'ye kadar indirilmiş bulunan tüketici enflasyonu, 2006 yılsonuna doğru gevşetilen bütçe disiplini nedeniyle yeniden yükselmeye başlamıştır. 2006 sonunda %9,65'e yükselen yıllık enflasyon hızı 2007'nin hızlı harcama temposu içinde yine de kontrol edilebilmiş ve %8,39 düzeyinde tutulabilmiştir. Bununla birlikte 2007'den 2008'e hızlanmış enflasyonla, geciktirilmiş enflasyon baskılarıyla ve açığı %28 oranında, 13,9 milyar YTL'sından 17,8 milyar YTL'sına artırılmış bir bütçeyle girilmiştir. 2009 Mart'ında yapılacak Belediye ve yerel yönetim seçimlerine giderken bütçe açığının uygulamada azaltılmasını beklemek olanağı yoktur. Seçim yılı 2007'de gerçekleşen bütçe açığının 3 katına yükselmesi ve belediye borçlarının olağanüstü artması önlenememiştir. Bu nedenlerle 2008'de enflasyon baskılarının hızlanarak artması ve bütçe disiplininin sıkılaştırılması beklenmemelidir.

T.C.Merkez Bankası, 2007 boyunca, faizleri dünya pazarlarının üç katında tutarak, para arzını, GSMH'ya oranla, AB ülkelerindeki düzeylerin, üçte biri oranında baskı altına alarak enflasyonu yavaşlatmaya çalışmış ve oldukça başarılı sonuçlar almıştır. Bu para politikasının döviz fiyatlarını düşük tutması, dış alımı özendirilmiş ve dış ticaret ve cari işlem açıklarını çok artırmıştır. Finansal pazarda "yüksek faiz, düşük kur" politikası biçiminde ifade edilen bu politika, artan bütçe açıklarının yarattığı enflasyon baskılarını giderememiş ve sonunda enflasyon hızı, hedefin iki katına çıkmış, yatırımlar azalmış ve işsizlik artmıştır. Bu zor ekonomik durum, 2007'deki çarpık politika uygulamalarının 2008 yılına armağanı (!) olmuştur.

Net sonuç, T.C. Merkez Bankası'nın, "enflasyon hedeflemesi" uygulamasının ilk yılında başarısız olmasıdır. Ekonomi yöne-

timi, 2007'deki deneyimle, açık bütçe ve artan devlet harcamalarıyla, enflasyonu yavaşlatma olanağı bulmasa bile, üretim, yatırım ve istihdam üzerinde olumsuz etkilerinin önlenemeyeceğini ve büyümenin yavaşlayacağını öğrenmiş olmalıdır.

2008 başında 2007'den aktarılan bu ekonomik olumsuzluklara, bir de gereksiz olarak hiç yoktan yaratılan bir "Türban Tartışması" eklenmiştir. Hiç bir işe yaramayacağı baştan belli olan Anayasa'nın 10'uncu ve 42'inci maddeleri değiştirilmiş, ama yaratılan çatışma ortamı şiddetlenmeye başlamıştır. Tartışmayı yaratanlar ve sürdürenler, toplumumuzu bir kaç yasa değişikliği ile Atatürk Devrimleri'nden uzaklaştırıp, bir "İslam Cumhuriyeti"ne dönüştürebilecekleri hayaline kapılmışlardır. Bu tartışmanın, önümüzdeki günlerde şiddetlenmesi ve yatırımları, üretimi ve istihdamı daha da bozması beklenmelidir. 3-5 ay sürmesi halinde bu tartışmanın, 2007 sonunda % 1,5'e kadar yavaşlamış yıllık büyüme hızımızı daha da aşağılara çekmesi tehlikesi vardır. Yukarıda belirtildiği gibi, büyük bir siyasal bunalım haline gelmesi önlenemezse, ekonominin ikinci yarıda kendini toparlayabileceğini ve yıl sonunda %4 oranında bir büyüme hızına ulaşılacağını tahmin ediyoruz.

Siyasal bunalım yıl içinde çözüme kavuşturulamaz ise, gerçek büyüme hızını tahmin etme olanağı yoktur.

2009 Yerel seçimlerinden önce gelen 2008'de Belediyelerin harcamalarında büyük hızlanma beklenmektedir. Yükselmekte olan bütçe açığı, yüksek faizler ve dünya finansal pazarlarındaki güçleşen borçlanma koşulları, yıl içinde enflasyonu hızla yükseltecek bir görüntü vermektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yedinci gözden geçirme çalışmaları, Sosyal Güvenlik Reformu Kanununun yürürlüğündeki gecikmeler nedeniyle bir yıldır tamamlanamamaktadır. IMF'den olumsuz bir değerlendirme aldığımız takdirde ekonomimizin döviz açığını ve yüksek dışalım gereklerini karşılamakta güçlük çekebilecektir. Bir çok dış borç geri ödemesini, yenilenen borçlarla yaptığımız için, bu konuda çıkabilecek borç yenileme güçlüklerinin işlerimizi çok zorlaştıracağı ve

ekonomik büyümeyi aşağıya çekeceği, şimdiden görülebilmektedir.

Devlet bütçesi açıklarının en önemli nedeni olan sosyal güvenlik kuruluşlarına bütçeden yapılan yardımlar, yıllar yılı azaltılamamıştır. Milli Gelirimizin %12'si gibi yüksek bir düzeye ulaşmış bu yardımlar, 2005'te 23 milyar YTL, 2006'da 26 milyar YTL, 2007'de 28 milyar YTL değerini bulmuştur. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının, hükümetlerce ekonomi dışı siyasal hedeflerin elde edilmesi amacıyla hoyratça kullanılması yüzünden çok yükselen bu açıkların giderilmesi için uzun çalışmalar sonunda çıkarılan kanun, iki yıldır uygulamaya konulamamakta ve bu kurumların bütçe üzerindeki yükü artmaktadır. Yüksek oranda (çalışanların %50'si) kayıtdışılık ve sık sık yapılan sosyal sigorta prim af ve taksitlendirmeleri nedeniyle durum gittikçe kötüleşmektedir. Reform kanununu uygulamaya koymak için mecliste yapılan görüşmelerin, sonu henüz görülememekte ve çözüm yolu henüz açılmamış bulunmaktadır.

Yukarıda görüldüğü gibi, 2008'de enflasyon başkaldıracak ve hızlanmaya başlayacaktır. Bu hızlanmayı durduracak önlemler vardır; ama bu önlemlerin arkasında siyasal irade ve kararlı uygulama olmadan işe yaramazlar. Yerel seçimler öncesinde, uygulanmaları çok kolay olsa da aşağıdaki önlemlerin uygulanması olasılığı düşük görünmektedir. Yine de bu önlemleri, gözden uzak tutmamak gereklidir:

1. Bütçe harcamaları, 17,8 milyar YTL tutarındaki bütçe açığını sıfıra indirecek derecede azaltılmalıdır. Bütçe gelirleri toplamının %8,7 sine ulaşacak bütçe açığı gerçekleşirken, enflasyonu sınırlayacak önlemler fazla etkili olmayacaktır. Üstelik bu açığı azaltmanın kolay yolları vardır. Bütçe toplamı en büyük bulunan kuruluşların ödeneklerinden %5-6 oranında indirim yapılabilir; yapılmalıdır.
2. T.C.Merkez Bankası, "enflasyon hedeflemesi" denen uydurulmuş ve öteki ülkelerde de fazla işe yara-

- mamış bu yöntemi terketmelidir. Banka, kendisine bir hedef koyacaksa, “sıfır enflasyon” hedefi koymalıdır. Çünkü, enflasyon hedeflemesi yapmak, kuyruğuna ip bağlanan kedinin ipi yakalamaya çalışması gibidir; hedefe her yaklaştığında hedefin daha da uzaklaştığı görülecektir. Çok yüksek enflasyonlu ülkeler için, gelişmiş ülke uzmanları tarafından “hiç yoktan iyidir” diye önerilen bu politikaya ihtiyacımız yoktur. “Sıfır enflasyon”u hedefleyip, bir ekonometrik modelin içinde gereklerini yerine getirebilecek teknik olanaklarımız vardır. “Sıfır Bütçe Açığı” olan bir maliye politikası eşliğinde, T.C.Merkez Bankası’nın, ülkeyi sıfır enflasyona götüreceği bir para politikasını uygulayarak enflasyonu bir yıl içinde “sıfır”a indirmesi olanağı vardır.
3. Vergi ve sosyal sigorta kaçakçılığına kesinlikle son verilmelidir. Bugün olduğu gibi kamu kurumlarının adeta teşvik etmekte olduğu vergi ve prim kaçakçılığının, kayıt-dışı işlemler ve kayıt-dışı işçi çalıştırma yolundan yapıldığını bilinmektedir. Bir bakanın da söylediği “kayıt-dışı bir çırpıda önelerim; ama 200 bin işyeri kapanır” yargısı çok yanlıştır. Kayıt-dışılığın önlenmesi, aksine şirket sayısını ve kaçakçılık yapmayan işletmelerin başarısını artırarak, ekonomik büyümeyi hızlandıracak, bütçe ve sosyal güvenlik kurumları açıklarının kapatılmasını sağlayacaktır.
  4. Bir bedel karşılığında devlet işletmeleri tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin karşılıksız, düşük bedelle ve maliyetin altında fiyatlarla halka sağlanması yolları iyice kapatılmalıdır. Bu mal ve hizmet fiyatlarına yapılacak zamların, siyasal nedenlerle geciktirilmesi, enflasyonu körüklemektedir. En iyisi, yurt içi ve dışındaki gelişmelere göre fiyatların, otomatik işleyen bir modele kavuşturulmaları gerekir.
  5. Uygulanmakta olan dalgalı kur politikası sürdürülmekle birlikte, döviz fiyatlarının dış ticaret ve cari işlem açıklarını hızla azaltılmasını sağlayacak bir faiz ve kur politikası T.C. Merkez Bankası tarafından uygulanmalıdır. Bu açıkların, 6 ayda şimdiki düzeylerinin yarısına indirilmesi, zor değildir. Enflasyonun, faizleri arka arkaya indirerek ve pazarda sunulan dövizleri yüksek tutarlarda (haftada 1 milyar dolar gibi) satın alarak bu sonuca ulaşılabilir. Yukarıda (1-4 no’larda) önerilen enflasyonu yavaşlatıcı politikalarla birlikte uygulandığı takdirde, aslında enflasyon baskılarını artıracak böyle bir kur politikasının yaratabileceği enflasyon baskıları da hafifletilebilecektir. Ekonomimizi yönetenler, daha iyi modeller de geliştirebilirler; fakar her dönemde hızla artan döviz açıkları vererek gidilecek yolun sonu kötülüklerle doludur.
  6. 2007’deki disiplin gevşemesinden önce, 2004’te 46 milyar YTL olarak öngörülen bütçe açığı 30 milyara, 2005’te 29,7 milyar olarak öngörülen açık 9,7 milyara, 2006’da 14,4 milyar olarak öngörülen bütçe açığı da 2,8 milyar YTL’ına indirilebilmiştir. Bu dönemde büyümede önemli başarılar elde ettiğimiz görülmekte iken, 2007’de bütçe öngörüsü 16,7 milyar YTL’ına, gerçek açık da 13,9 milyar YTL’ına yükseltilmiştir. Seçim ekonomisi, ekonomiye çok iyi gelen enflasyon yavaşlamasını ortadan kaldırmıştır. 2008’de öngörülen 17,8 milyar YTL düzeyindeki açığın sıfırlanması olanağı, bulunabilmelidir. Son beş yılın enflasyon yavaşlaması, ekonomimiz üzerinde çok olumlu sonuçlar alınması olanağını yaratmıştır. Aynı şey, bir daha yapılabilir; yapılmalıdır.
  7. Geçmiş 6 yılda bütçe açıklarıyla ilgili olarak öngörülerden daha iyi

olan gerçekleştirmeler sayesinde, 2005'de 27,3 milyar YTL olarak öngörülen faiz-dışı-fazla (FDF) 35,9 YTL'sına, 2006'da öngörülen 33 milyar yerine 42 milyar YTL olarak gerçekleştirilmiştir. 2007'deki FDF öngörüsü 36,2 milyar YTL, gerçekleşme 34,1 milyar YTL olmuş; eğilim tersine dönmüştür. Başlangıçtaki planlanandan daha yüksek FDF gerçekleştirmeleri uygulamasına geri dönüşmesinde fazla güçlük yoktur.

Ekonomik Büyüme

Uygulanmakta olan orta vadeli (3 yıllık) ekonomik program, 2008 yılı için %5,5'lik bir büyüme hızı ve %4,0'luk bir tüketici enflasyonu hedeflemiştir. Biz, ekonomide önemli bir yavaşlama olacağını ve 2008'de büyüme hızımızın % 4 ve enflasyon hızının da %7 olarak gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz. 2007 için program %5 büyüme hızı ve %4'lük bir yıllık enflasyon hızı öngörmekteydi. Gerçekleşmenin, büyümede %4,4, enflasyonda 8,39 olduğu açıklanmıştır.

2007 yılına devlet iç borçlanma senetlerinde (DİBS) %22 gibi dünyanın en yüksek faiz oranlarıyla başlayan Türkiye ekonomisinde, bu yüzden yatırımların yavaşlayacağı, işsizliğin artacağı ve büyüme hızında düşme olacağı beklenmekteydi. T.C.Merkez Bankası'nın çabalarıyla, yıl sonuna doğru DİBS faizleri %17'nin altına kadar düşmüş, ama yine de dünyanın gelişmiş finansal pazarlarındaki aynı türden faizlerin ortalama düzeyinin 3 kat üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yüksek faizler, 2007'de büyüme hızını %4,4'e düşürmüş, işsizliği %9,5'tan %10'un üzerine yükseltmiştir. Yüksek faizlerin etkisiyle, yurda gelen yüksek döviz miktarları, döviz fiyatlarının düşük kalmasına neden olmuş, dışalım hızla yükselmiş, dışsattım daha az artmış ve sonunda dış ticaret açığı 60 milyar doları, cari işlemler açığı da 38 milyar doları bulmuştur.

Yılsonuna doğru ekonomi bu zor sorunlarla boğuşurken, birinci çeyrekte sonra dünya finansal pazarlarındaki olumsuz gelişmeler de ekonomimizi sarsmıştır. 2008 yılında, daha yüksek ithalat, daha

yüksek ihracat, daha yüksek dış ticaret ve cari işlem açıklarına ulaşılacağı öngörülmüştür. Orta vadeli programla, 2008 yılında dış alımın 182, dışsattımın 117, dış açığın 65 ve cari işlemler açığının da 44,5 milyar dolara yükseleceği öngörülmüştür. Biz, ekonomi-dışı nedenlerle büyük sarsıntılar olmazsa, 2008'de dış ticaret açığının 70, cari işlemler açığının da 50 milyar doları aşacağını tahmin ediyoruz.

Böyle gelişmeler, ekonominin borçlanma hızını artıracak, dünya finansal pazarlarındaki olumsuz gelişmelerden aşırı etkilenerek büyük dalgalanmalara ve büyüme kayıplarına neden olabilecektir. Dünya finansal pazarlarında yükselen portföy zararlarının, giderek reel ekonomilerde de üretim ve büyüme hızı düşmelerine neden olması beklenmektedir. Bu gelişmelerin basit belirtileri gelmeye başlamıştır. Dünyanın büyük finansal kuruluşlarındaki zararların 600 milyar dolarlık sermaye kayıplarına, yaklaşık 2,5-3,0 trilyon dolarlık kredi daralmalarına neden olabileceği ve bu olumsuzlukların zincirleme etkilerinin daha da büyük olabileceği tahmin edilmektedir.

Böyle gelişmeler ortaya çıktıkça bizim kırılgan ekonomimizi büyük sarsıntılara taşıyacaktır. Bu olumsuz etkileri en aza indirebilmek için önlem almak olanağı vardır. Yılbaşındaki sert siyasal tartışmalar nedeniyle, bu önlemlerin alınması için gereken hükümet kararlarının alınması olasılığı düşük olsa da, şu önlemler alınabilir:

1. Yinelemek gerekir ki, ekonominin dış ticaret ve cari işlemler açıkları azaltılmalıdır. YTL'sının yüksek değerliliğini giderecek, yüksek reel faizlerin indirilmesini ve yatırımların artmasını sağlayacak önlemler bellidir. Ama T.C. Merkez Bankası, son üç yıldır bu gidişi durduramamıştır.
2. T.C.Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı ile birlikte bütçe açığının azaltılmasını ve enflasyonun yavaşlatılmasını sağlayabilmelidir.
3. IMF'le Yedinci Gözden Geçirme'nin tamamlanması, alacağımızı ek kredinin serbest bırakılması ve

yeni destek anlaşmasının yapılması sağlanmalıdır.

4. Merkezi devlet bütçesi harcamaları, belediye harcamaları, borçlanmayı azaltacak düzeylere indirilmelidir.
5. Büyük bir yolsuzluk ve verimsizlik kaynağı olan kayıt-dışılık önlenmelidir; vergi ve prim bağışıklık, af ve taksitlendirme yöntemlerine son verilmelidir.

Bu önlemlerin küçük bir kısmı alınsa bile, ekonomimiz, 2008 yılında %4 büyüyerek %7'lik bir enflasyonla 700 milyar YTL, ya da 467 milyon dolar düzeyine yükselebilecektir. Bunlar bizim tahminlerimizdir ve ekonomik programda öngörülen rakamların altındadır. Orta vadeli programın 2008 rakamları, yukarıdaki sıraya göre, 716,6 milyar YTL, (%5,5 büyüme varsayımı ile) ve 520,2 milyar dolar olarak öngörülmüştür.

Kişi Başına Milli Gelir

Bu gelişmeler gerçekleşirse, orta vadeli programda 2008'de kişi başına GSMH'nın 9,683 YTL'sına ve 7029 dolara yükseleceği öngörülmüştür. Bizim büyüme hızı tahminimiz ve kişi başına GSMH öngörümüz daha düşüktür: 9470,3 YTL ve 6313,5 dolar.⁵

Böylece, kişi başına gelirimiz, 2005'teki 6749 YTL'lik düzeyinden, 2006'da 7300 YTL'sına, 2007'de 7500 YTL'sına ve bizim tahminimize göre de 9470 YTL'sına (program öngörüsü 9683 YTL) yükselmiş ve son 4 yılda toplam olarak 1,4 kat büyümüş olacaktır. İyi bir başarı derecesi olmakla birlikte bu rakamlar cari fiyatlarla hesaplanmış bulunmakta ve kullanılan para değerlerinden etkilenmektedir. Rakamların bu etkilerden ayıklanması, bu etüdün sınırlarını aşacaktır.

Dolar değerleri ile aynı yıl sırasıyla rakamlar, 5008, 5477, 5550 ve 6313,5'tir.

⁵ Yukarıdaki kişi başı rakamlar,, geçmiş yıllarla karşılaştırmalar sağlamak amacıyla 74 milyonluk bir toplam nüfusa göre hesaplanmıştır. TÜİK, ülkenin nüfus sayısını 70,5 milyona indirmiştir. 2008 içinde kurum, yeni nüfus ve milli gelir verileri yayımlayacak, biz de rakamlarımızı ona göre düzenleyeceğiz.

Döviz Fiyatları

2002 sonunda 1,6 YTL'sına, 2003 başında da 1,7 YTL'sına kadar yükselen dolar fiyatı son dört yıldır düşerek Şubat 2008'de 1,2 YTL'sı düzeyinde dalgalanmaktadır. 2007 başında yüksek bulunan ve yükselmeyi sürdüren dış ticaret ve cari işlem açıkları nedeniyle, yılbaşında 1,4 YTL düzeyinde dalgalanmakta olan fiyatının, yılsonuna kadar artacağı tahmin edilmiş, ama yıl içindeki yukarı doğru iki dalgalanmadan sonra dolar fiyatı, yılı 1,2 YTL düzeyinde tamamlamıştır. Dış ticaret ve cari işlem açıkları, 2008 başında yine rekorlar kırmaktadır. Yılsonuna kadar dolar fiyatı yükselmelidir. Biz, doların bu yılı 1,4 YTL fiyatla tamamlayacağını tahmin ediyoruz. Ancak, Batı ülkelerindeki finansal bunalım çok genişleyip çok sayıda ülkeyi saran bir ekonomik bunalım biçimine dönüşürse, yılsonunda dolar fiyatının düzeyini tahmin etme olanağı yoktur. Gelişmiş pazarlardan yılın ilk iki ayında gelen bilgiler, bunalımın şiddetini artırmakta olduğunu göstermektedir. Yılsonu döviz fiyatları, T.C.Merkez Bankası'nın faiz ve kur politikalarına çok bağlıdır. 2007'de Merkez Bankası, nihayet faiz indirimlerine başlamıştır. Banka döviz fiyatlarına fazla dokunmamaktadır. Biz 2008'de faiz indiriminin duracağını döviz fiyatlarına müdahale edilmeyeceğini sanıyoruz.

Ödemeler Dengesi ve Dış Ekonomik İlişkiler

Son yıllarda dış ticaret açıkları rekorlar kırmaktadır: 2006'nın dış ticaret açığı, yıl boyunca %26 oranında artarak 51,7 milyar dolara, 2007'ninki de %17 artarak 60 milyar dolara yükselmiştir. Bu açıkların GSMH'ya oranı, sırasıyla %13,4 ve %14,6'dır. Son iki yılın cari işlemler açığı ise, 2006'da 32,9 milyar dolara 2007'de de 37,9 milyar dolara (GSMH'nın %8'ine ve 9,2'si) yükselmiştir. Bu dış açık rakamı ve oranları sürdürülemez yüksekliktedir.

Orta vadeli ekonomik program, dışalının 2008 yılında %9,6 artarak, 166 milyardan 182 milyar dolara, dışsatımın da %10 artarak, 106 milyar dolardan 117 milyar dolara yükselmesini öngörmekte-

dir. Böylece, 2008'de dış ticaret açığı %10 artarak 51 milyardan 65 milyar dolara, cari işlem açığı da, %17 artarak, 37,9 milyar dolardan 44,5 milyar dolara yükselecektir.

Bizim tahminlerimiz, biraz daha yüksektir: Bu tahminlere göre 2008'de dışalım %14,5 artarak 190 milyar dolara, dışsatım da %13 artarak 120 milyar dolara yükselebilecektir. Böylece, 2008'in dış ticaret açığının 70 milyar dolara cari işlem açığının da 50 milyar dolara yaklaşması beklenmelidir. Bu açıkların, uluslararası finansal pazarların bugünkü elverişsiz durumu nedeniyle, yıl boyunca sürdürülmesi, bu yıl daha da zor olacaktır.

Bu çok yüksek açıkların, yıl içinde sürdürülemez olduğunun kabul edilerek, azaltılması için önlem alınabileceğini umuyoruz.

Düzeltilemez ise, bu dengesizlikler, ekonominin iç yapısını da çarpıklaştıracak ve büyüme giderek düşecektir; 2007 sonunda düşmeye başlamıştır.

Kaynaklar:

“2008 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi” ve “2007 Yılı Ekonomik Raporu”, T.C.Maliye Bakanlığı, 2007 Ankara.

www.maliye.gov.tr ve www.hazine.gov.tr

The Economy of Turkey, John Hopkins Press, 1951.

www.greece.com

TABLO I
2007 Yılı Başı Beklentileri İle Yılsonundaki Gerçekleşmeler (Şubat 2008)

Göstergeler:	2007 (MA) (5)	2007 (G) (6)	Fark (%) (7)
GSMH (1), artışı, %	4,0	4,4	10,0
Enflasyon, TÜ (2), %	7,0	8,4	20,0
Bütçe gideri, milyar YTL	200,0	203,5	2,0
Bütçe geliri, milyar YTL	190,0	189,6	0,02
Bütçe açığı, milyar YTL	10,0	13,9	39,0
Bütçe açığı/GSMH, %	2,0	2,3	15,0
FDF, milyar YTL (3)	37,0	34,1	8,5
Yıl sonu, dolar fiyatı, YTL/\$	1,7	1,2	41,6
Dış borç, milyar dolar, özel (4)	170,0	147,6	15,2
Dış borç, milyar dolar, kamu	65,0	74,1	14,0
Dış borç, milyar dolar, toplam	235,0	221,7	6,0
İç borç, milyar YTL, yıl sonu	270,0	255,3	5,8
İç borç, milyar dolar, yıl sonu	175,0	212,7	21,5
Toplam borç, milyar YTL, y s	405,0	333,4	21,5
GSMH, milyar YTL	630,0	631,4	0,02
GSMH, milyar dolar	400,0	410,0	2,5
GSMH/Kişi, dolar	5.300,0	5.550,0	4,7
GSMH/Kişi, YTL	7.400,0	7.500,0	1,3
Toplam borç/GSMH, %	101,0	81,3	24,0
Dışalım, milyar dolar	140,0	166,0	18,5
Dışsatım, milyar dolar	100,0	106,0	6,0
Dış açık, milyar dolar	- 40,0	60,0	50,0
Cari açık, milyar \$	-30,0	-37,9	26,0

Kısaltmalar ve açıklamalar:

- (1) GSMH: Gayri safi Milli Hasıla: Ülkede üretilen katma değerden, eskime payları düşülmeden önceki tutarını gösteren bir Milli Gelir ölçüsü.
- (2) Tüketici Fiyatları Genel İndeksi.
- (3) FDF: Faiz-dışı fazla: devlet bütçesinin gelirler toplamından faiz-dışı giderler düşüldükten sonra geride kalan gelir fazlası.
- (4) Bu yıl ilk kez tabloya eklenmiştir.
- (5) Şubat 2007'de Mustafa Aysan tarafından yapılmış olan yıl sonu tahminleri
- (6) 2008 yılı başında yapılmış olan gerçekleşme tahminleri.
- (7) Yılbaşında tahmin edilmiş tutarlarla, yıl sonunda gerçekleşen tutarlar arasındaki sapma oranları: (G – TMA/ TMA)

TABLO II

SON ALTI YILIN EKONOMİK GELİŞMELERİ VE 2008 YILI BEKLENTİLERİ (ŞUBAT 2008)

AÇIKLAMA

Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 (P)	2008(MA)	GSMH
GSMH artış %	7,9	5,9	9,9	7,6	6,0	4,4	5,5	4,0	GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (ÜRETİLEN MAL VE HİZMETLER)
Enflasyon, %	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	4,0	7,0	ENFLASYON
Bütçe Gideri, mlyr.YTL	110,6	132,8	141,0	159,2	175,3	203,5	222,3	225,0	TÜKETİCİ İNDEKSİNDEKİ YILLIK ARTIŞ
Bütçe Geliri, mlyr.YTL	75,6	100,3	121,9	152,7	171,7	189,6	204,6	205,0	MLYR
Bütçe Açığı, mlyr.YTL	35,0	32,5	19,1	6,5	3,6	13,9	17,8	20,0	MİLYAR, YTL ya da \$
FDF, mlyr. YTL	11,8	18,3	26,3	35,9	42,3	34,1	38,2	35,5	
Yılsonu dolar,YS,YTL/\$	1,6	1,4	1,3	1,4	1,4	1,2	1,3	1,5	
Dış Borç, özel mlyr, \$	74,2	78,6	81,6	91,0	131,9	147,6	2	170,0	FDF
Dış borç,mlyr.\$,kamu	56,8	63,4	68,4	65,0	66,4	74,1	2	75,0	FAİZ DIŞI FAZLA
Dış borç,mlyr.\$,toplam	130,2	144,9	162,2	170,5	198,3	221,7	2	245,0	DEVLET GELİRLERİ-FAİZ DIŞI GİDERLER
İç borç,YS,mlyr.YTL	149,9	194,4	224,5	244,8	252,0	255,3	2	270,0	
İç borç,YS,mlyr.\$	100,0	139,3	167,5	181,0	178,0	212,7	2	210,0	
Toplam borç,mlyr.\$	231,0	281,3	317,5	345,0	376,3	434,4	2	455,0	
İç+Dış borç,kamu,mlyr.\$	156,8	202,7	235,9	252,0	244,4	286,8	2	285,0	MA
GSMH,mlyr.YTL	275,0	356,7	429,0	486,0	575,8	631,4	716,6	700,8	MUSTAFA AYSAN'IN TAHMİNLERİ
GSMH,mlyr.\$	182,0	236,0	301,7	362,8	399,7	410,0	520,2	467,2	
GSMH/kişi,\$	2598,0	3383,0	4172,0	5008,0	5477,0	5550,0	7029,7	6313,3 ¹	
GSMH/kişi,YTL	3950,0	5044,0	5975,0	6749,0	7300,0	7500,0	9683,8	9470,3 ¹	-
Toplam borç/GSMH,%	127,0	117,0	106,0	90,3	96,0	105,9	2	97,3	ÜÇ YILLIK DEVLET PROGRAMININ RAKAMLARI
Kamu borç/GSMH,%	86,0	85,9	78,2	70,2	62,8	18,1	2	16,0	
İç borç/GSMH,%	54,5	54,5	52,3	50,1	44,0	51,8	2	45,0	
Dışalım,mlyr.\$	51,6	69,3	97,5	116,0	139,6	166,0	182,0	190	
Dışsatım,mlyr.\$	36,0	47,3	63,1	73,1	88,5	106,0	117,0	120	
Ticaret açığı,mlyr.\$	-15,6	-22,0	-34,4	-42,9	51,1	60,0	65,0	70	
Cari işlemler açığı,mlyr.\$	-1,5	-8,0	-15,7	-22,8	32,9	37,9	44,5	50	

¹Yukarıdaki kişi başına GSMH değerleri, toplamın 74 milyona bölünerek tespit edilmiş rakamlardır.

Oysa TÜİK, 2007'de ülkemiz nüfusunun gerçekte 70 milyon olduğunu ve düzeltilmesi gerektiğini belirlemiştir.

Buradaki hesaplama, önceki yıllarla karşılaştırmayı kolaylaştıracaktır.

²Hazine, borçlanma tahminleri yayınlamamaktadır.